

پیش‌نویس «سند راهبردی تدبر در قرآن کریم»^۱

• «تدبر در قرآن کریم»

۱. مهارت فهم مجموعی آیات قرآن است.
۲. روش‌مند و مبتنی بر اصول محاوره عرفی و عربی قرآنی است.
۳. قرآن به قرآن است، نه قرآن به عقل، نقل و... .
۴. با انسجام، جامع‌نگری، عاقبت‌اندیشی و هدایت‌محوری همراه است.
۵. با هدف انس و ارتباط مستمر با الفاظ و معانی قرآن انجام می‌شود.
۶. یادگیری و انجام آن برای آحاد مردم، ممکن است.
۷. زمینه‌ساز تذکر و مقدمه تمسک به قرآن است.^۲

۱. این سند، براساس رهنمود حضرت آیت‌الله استاد محمد حسین الهی‌زاده، تهیه و تنظیم شده و منشور مدیریت راهبردی جریان تدبر توسط ایشان است.

۲. خصوصیات هفت‌گانه مذکور برای «تدبر»، با مطالعه و بررسی دقیق کلام الله، روایات معصومان علیهم‌السلام و منابع لغوی به دست آمده است. از این رو، به هیچ وجه، از هیچ یک از آن‌ها، صرف نظر نمی‌شود؛ چه این‌که به هیچ وجه، از تنها عنوان جامع این خصوصیات یعنی «تدبر» نیز صرف نظر نخواهد شد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾^۳

پس آیا در قرآن تدبیر نمی‌کنند تا به هماهنگی آن پی ببرند و دریابند که از جانب خدا نازل شده است؟ اگر قرآن از جانب غیر خدا بود، قطعاً در آن ناسازگاری و ناهماهنگی بسیار می‌یافتند.

رسول خدا، حضرت محمد مصطفی ﷺ در روز غدیر فرمودند: «مَعَاشِرَ النَّاسِ تَدَبَّرُوا الْقُرْآنَ وَ أَفْهَمُوا آيَاتِهِ...»^۴

ای گروه‌های انسان‌ها، در قرآن، تدبیر کنید و آیات آن را بفهمید...

۳. سوره نساء، آیه ۸۲. افزون بر این آیه، می‌توان به سه آیه دیگر اشاره کرد که به موضوع تدبیر پرداخته است:

﴿أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ﴾

آیا در این قرآن تدبیر نکرده‌اند تا بدانند آن از جانب خداست؟ مگر برای آنان پیامی آمده که برای پدران نخستینشان نیامده است تا بگویند اگر این پیام حق است و از سوی خداست، چرا برای پیشینیان فرستاده نشد؟ (سوره مؤمنون، آیه ۶۸)

﴿كَتَبْنَا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾

این قرآن کتابی گرانقدر و برخیر و برکت است که آن را به سوی تو فرستادیم تا همگان در آیات آن تدبیر کنند، پس هدایت‌پذیران راهیاب شوند و عنادپیشگان عذری بر گمراهی خویش نیابند و تا صاحبان خرد به دلایل حق توجه کنند و به سوی آن هدایت گردند. (سوره ص، آیه ۲۹)

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾

آیا در قرآن تدبیر نمی‌کنند و آن را نمی‌فهمند؟ یا تدبیر می‌کنند و می‌فهمند ولی بر دل‌های آنان و هم‌مسلكانشان، قفل‌های مخصوص دل‌ها قرار گرفته است و از آن‌رو ایمان نمی‌آورند؟ (سوره محمد ﷺ، آیه ۲۴)

۴. بحار الأنوار، ج ۳۷، ص ۲۰۸، باب ۵۲، أخبار الغدير. علاوه بر این روایت، می‌توان به روایاتی دیگر هم اشاره کرد. از جمله:

علی علیه السلام می‌فرماید: «أَلَا لَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةِ لَا تَدَبَّرُ فِيهَا»^۵

آگاه باشید که خیری در قرائت قرآن بدون تدبیر نیست.

فاطمه زهرا علیها السلام در احتجاج فدکیه خود می‌فرماید: «مَعَاشِرَ الْمُسْلِمِينَ الْمُسْرِعَةِ إِلَى قَبْلِ الْبَاطِلِ الْمُغْضِيَةِ عَلَى الْفِعْلِ الْخَاسِرِ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا»^۶

ای گروه‌های مسلمانان، سرعت‌گیرندگان به قول ضعیف باطل، چشم‌پوشان از رفتار زشت خسارت‌بار، آیا در قرآن تدبیر نمی‌کنید یا بر قلب‌ها، قفل‌های مخصوص آن زده شده است؟!

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که وقتی مصحف قرآن را به دست می‌گرفتند، پیش از خواندن قرآن و قبل از باز کردن آن، در حالی که آن را در دست

راست می‌گرفتند، چنین دعا می‌کردند: «بِسْمِ اللَّهِ... اللَّهُمَّ... لَا تَجْعَلْ قِرَائَتِي قِرَاءَةً لَا تَدَبَّرُ فِيهَا بَلِ اجْعَلْنِي أَتَدَبَّرُ آيَاتِهِ وَأَحْكَامِهِ»^۷

به نام خدا... خدایا... قرائت مرا قرائت بی تدبیر قرار مده، بلکه مرا آن‌گونه قرار بده که در آیات و احکام آن تدبیر کنم.

تلاش در جهت تثبیت و توسعه فرهنگ تدبیر در قرآن کریم، یکی از مطالبات جدی و پیگیرانه رهبر عظیم الشان ماست. سالهاست که ایشان در مناسبت‌های مختلف به ویژه در اجتماعات قرآنی، «تدبیر در قرآن کریم» را به عنوان امری بسیار مهم مورد سفارش و تأکید قرار می‌دهند و انجام این وظیفه الهی را غایت برخی از وظایف قرآنی مانند قرائت و حفظ قرآن کریم و مقدمه بعضی از وظایف مانند تمسک به قرآن کریم و اقامه آن، معرفی می‌کنند.

ولی امر مسلمانان جهان فرمودند: «... تلاوت قرآن و قرائت زیبای آیات الهی، مقدمه است برای تدبیر در قرآن... هرچه ما بتوانیم در میان ملت‌ها، در میان ملت خودمان، در میان ملت‌های مسلمان، انس با قرآن را که با تدبیر همراه باشد، با قبول و باور وعده‌ی الهی همراه باشد، منتشر کنیم و گسترش بدهیم، به بیداری ملت‌ها کمک کرده‌ایم؛ این یک وظیفه است.»^۵

۵. قسمتی از بیانات حضرت آیه الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی، در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، ۱۳۹۱/۴/۴.

«خدا را شکر می‌کنیم که عشق به قرآن را در دل‌های ما و مردم ما قرار داد. خدا را شکر می‌کنیم که توفیق درس قرآن، انس با قرآن و تلاوت قرآن به مردم ما داده شده است. در دوران طاغوت، قرآن در کشور ما مهجور بود؛ هیچ حرکت جمعی در ترویج قرآن انجام نمی‌گرفت؛ هرچه بود، میل شخصی افراد بود. در دوران جمهوری اسلامی و حاکمیت اسلام، یکی از برنامه‌های اصلی برای مسئولین کشور، ترویج قرآن است. تلاوت قرآن، انس با قرآن، فهم قرآن، حفظ قرآن، جزو برنامه‌هاست... لیکن تلاوت قرآن و قرائت زیبای آیات الهی، مقدمه است برای تدبیر در قرآن. ما نمی‌خواهیم خودمان را مشغول کنیم، سرگرم کنیم به تلاوت و به قرائت قرآن و الحان قرآنی، به عنوان یک موضوع اصلی؛ این مقدمه است، این طریق است. تلاوت قرآن با صوت خوش موجب می‌شود که دل انسان نرم شود، خشوع پیدا کند، آماده بشود برای فهم معارف قرآنی و آیات قرآنی؛ ما به این احتیاج داریم. امروز دنیای اسلام احتیاج دارد به فهم معارف اسلامی. امروز دنیای اسلام احتیاج دارد به درسی که قرآن به ملت‌ها داده است برای استقامت، ایستادگی، حیات طیبه و عزت اسلامی برای ملت‌ها. درس‌های قرآن در این زمینه، درس‌های حیات‌بخشی است؛ ما به این درس‌ها احتیاج داریم. همین اندازه که شعاع مفاهیم اصلی قرآن در کشورهای اسلامی پرتوافکن شده است، شما می‌بینید جهت حرکت‌های مردمی، جهت اسلامی است. در گذشته این جور نبود. در گذشته، هر جا یک حرکت اجتماعی در کشورهای اسلامی اتفاق می‌افتاد، جهت، جهت تفکر چپ و تفکرات مارکسیستی و سوسیالیستی بود؛ اما امروز هر جا حرکتی اتفاق می‌افتد، جهت، جهت اسلامی است. البته این حرکت‌ها دشمنان غدار بی‌رحم سبّی دارد. امروز استکبار جهانی، دشمن خونی و به‌جد ایستاده‌ی حرکت‌های اسلامی است. آمریکا در مقابل این حرکات، به‌جد ایستاده است؛ صهیونیسم در مقابل این حرکات، به‌جد ایستاده است و مقاومت می‌کنند. بلاشک دشمن نمی‌نشیند که ملت‌های مسلمان طبق برنامه‌ی اسلام و نقشه‌ی اسلام هر کار می‌خواهند، بکنند؛ مقاومت می‌کند. حرف این است که قرآن به ما آموخته است: که اگر شما صبر کنید، ایستادگی کنید، جای خودتان را تغییر ندهید، جهت خودتان را تغییر ندهید، شما پیروزید؛ این درس قرآن است. قرآن به ما می‌گوید اگر به این راه و به این هدف‌ها ایمان داشته باشید و در راه این ایمان حرکت کنید، بدون شک شما پیروز هستید؛ این درس قرآن است؛ این را باید ملت‌های مسلمان یاد بگیرند، این را باید ملت‌های مسلمان باور کنند؛ اگر باور کردند، بر پیچیده‌ترین تجهیزات نظامی و اطلاعاتی دشمن پیروز خواهند شد؛ اگر سستی کنند، اگر احساس ضعف کنند، اگر توکلشان به خدای متعال ضعیف شود، اگر به لبخند دشمن، به ترفند دشمن اعتماد کردند، یقیناً شکست خواهند خورد. امروز دنیای اسلام به این درس‌ها نیاز دارد. برای گسترش این درس‌ها، بهترین وسیله، بهترین کتاب، خود قرآن کریم است. لذا هرچه ما بتوانیم در میان ملت‌ها، در میان ملت خودمان، در میان ملت‌های مسلمان، انس با قرآن را که با تدبیر همراه باشد، با قبول و باور وعده‌ی الهی همراه باشد، منتشر کنیم و گسترش بدهیم، به بیداری ملت‌ها کمک کرده‌ایم؛ این یک وظیفه است.»

بند ۱. تفاوت تدبیر و تفسیر

استفاده از معارف قرآن کریم شامل دو لایه مفهومی است:

أ. فهم معانی و مقاصد قرآن

ب. شرح معانی و مقاصد قرآن

لایه اول همان است که در ادبیات قرآن و روایات معصومان علیهم‌السلام از آن با کلمه «تدبیر» یاد شده؛ و لایه دوم همان

است که در ادبیات قرآن و روایات معصومان علیهم‌السلام از آن با واژه‌های «توضیح»، «تفسیر» و «تبیین» یاد شده است.^۶

اما لایه اول (فهم)، در دسترس عموم انسان‌هاست و صحت و سلامت این دسترسی، مشروط به دو شرط اصلی است:

أ. با ادبیات قرآن کریم یعنی همان عربی مبین، آشنا باشند؛ و اگر نیستند، از ترجمه‌های معتبر بهره بگیرند.

ب. در مواجهه با قرآن کریم، تدبری روشمند داشته باشند.^۷

و اما لایه دوم (شرح)، در دسترس مطهرین یعنی همان معصومان علیهم‌السلام است و بهره‌مندی سایر انسان‌ها از این

معارف، تابعی از بیان آن ذوات مقدس علیهم‌السلام است. توجه به دو نکته در این مقام ضروری است:

أ. شرح معانی و مقاصد قرآن کریم توسط معصومان علیهم‌السلام، خود شامل مواردی مانند درک باطن، شرح سایر

لایه‌های معرفتی، توسعه معنایی، تشخیص مصادیق، تأویل، نسخ، تخصیص، تقييد و... است.

۶. بحار الأنوار، ج ۳۷، ص ۲۰۸، باب ۵۲، أخبار الغدير: رسول خدا، حضرت محمد مصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در روز غدیر فرمودند: «مَعَاشِرَ النَّاسِ تَدَبَّرُوا الْقُرْآنَ

وَ أَفْهَمُوا آيَاتِهِ وَ انظُرُوا إِلَى مُحْكَمَاتِهِ وَ لَا تَتَّبِعُوا مُتَشَابِهَهُ فَوَاللَّهِ لَنْ يُبَيِّنَ لَكُمْ زَوَاجِرَهُ وَ لَا يُوضِّحْ لَكُمْ تَفْسِيرَهُ إِلَّا الَّذِي أَنَا آخِذٌ

بِيَدِهِ وَ مُصْعِدُهُ إِلَيَّ وَ سَائِلُ بَعْضِهِ وَ مُعْلِمُكُمْ أَنْ مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ وَ هُوَ عَلِيٌّ بِنُ أَبِي طَالِبٍ أَخِي وَ وَصِيِّ»

ای گروه‌های انسان‌ها، در قرآن، تدبیر کنید و آیات آن را بفهمید و به محکماتش نظر کنید و از متشابهش تبعیت نکنید. پس به خدا قسم، بازدارنده‌های قرآن را برای شما بیان نمی‌کند و تفسیر آن را برای شما توضیح نمی‌دهد، جز کسی که من گیرنده و بالابرنده دست و بازوی او به سوی خویش هستم و اعلام‌کننده

این حقیقت درباره او هستم که «همانا هر کس که من مولای اویم، پس این علی علیه‌السلام مولای اوست» و او علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام برادر و وصی من است.

۷. در این صورت است که امکان تبعیت از محکمات قرآن کریم فراهم می‌شود.

ب. با توجه به اهمیت معارف اهل‌البیت علیهم‌السلام و بروز مسائل و ابهامات نوپدید و وجود احادیث مشکل و جریان نامیمون وضع حدیث و... بهره‌مندی از تبیین و تفسیر معصومانه قرآن، بر پایه تحصیل ملکه اجتهاد یا تقلید از مجتهدان جامع‌الشرایط ممکن است و راهی جز این دو نیست.

نکته: تفسیر به رأی قرآن، بدون تردید و براساس قرآن و روایات، ممنوع؛ و با توجه به فتاوای مراجع تقلید، حرام است. مراد از تفسیر به رأی آن است که کسی در مقام تفسیر، بدون ضابطه و مطابق میل شخصی خود عمل کند.

گفتنی است، موضوع تدبر، غیر از موضوع تفسیر است و صدق عنوان «تفسیر به رأی» بر مهارت «تدبر در قرآن کریم»، سالبه به انتفاء موضوع است.

امام خمینی ره فرمودند: «یکی از موانع بهره‌مندی از این صحیفه نورانی، اعتقاد به این است که جز آن که مفسران نوشته یا فهمیده‌اند، کسی را حق استفاده از قرآن شریف نیست و تفکر و تدبر در آیات شریفه را تفسیر به رأی تلقی کرده‌اند و به واسطه این رأی فاسد و عقیده باطل، فهم قرآن شریف را به واسطه جمیع فنون، ناممکن دانسته و آن را به کلی مهجور ساخته‌اند...»^۸

بند ۲. نفی قرآن‌بسندگی

تقویت فرهنگ تدبر در قرآن کریم، به معنای ترویج قرآن‌بسندگی نیست.

ما بر این باوریم

أ. نه تنها بعضی از آیات صریح قرآن، بلکه بسیاری از نظام‌واره‌های سور قرآن، اثبات‌کننده ضرورت پیروی از انسان‌های کامل و معصوم، یعنی همان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام است. بدین معنی که بسیاری از سوره‌های قرآن، در نظام ولایی به ولایت امری معصومان قابلیت اجرا دارد.

ب. باید قرآن را مبنا و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام را مقتدای خود دانست و به ذیل هر دو رکن رکن اسلام متمسک بود و این تنها راه نجات و سعادت است.

ج. اکتفاء به قرآن و استغناء از سنت معصومان علیهم‌السلام، نه تنها موجب سعادت نیست که مایه خسران ابدی است.

بند ۳. تقسیم تدبر به ترتیبی و موضوعی

تدبر در قرآن کریم بر دو قسم است: ترتیبی و موضوعی

۸. ر.ک: امام خمینی ره آداب الصلوة (ترجمه سر الصلوة)، ص ۱۹۹.

تدبیر ترتیبی، فهم مجموعی آیات و سوره‌های قرآن، مطابق نظم هدایتی مصحف است.

تدبیر موضوعی، فهم مجموعی آیات مرتبط با یک موضوع کلی یا جزئی است.

بند ۴. تدبیر در سیره رسول الله ﷺ و سیره معصومان علیهم‌السلام و سیره مقبوله مؤمنان

قرآن کریم، کتاب تمدن‌ساز است؛ هم امام‌پرور است و هم امت‌پرور. سیره رسول الله ﷺ در قرآن، میزانی برای رهبری رهبران و اولیاء امور است،^۹ زیرا اجرای قرآن، تنها بر مبنای سیره آن حضرت امکان‌پذیر است؛ و سیره مقبوله مؤمنان در قرآن، میزانی برای تبعیت امت از امامان برحق و اولیاء امور است.^{۱۰} البته امت نیازمند شناخت سیره رسول الله ﷺ هم هست تا میزانی برای شناخت امامان برحق و اولیاء امور داشته باشد.

قرآن، بهترین، کامل‌ترین و محکم‌ترین منبع برای شناخت سیره رسول الله ﷺ و سیره مقبول مؤمنان است که این مهم، با تدبیر در سیره آن حضرت و سیره مؤمنان به دست می‌آید. بنابراین، تدبیر در سیره نورانی رسول الله ﷺ و سیره مقبوله مؤمنان، به عنوان راهبردی‌ترین موضوعات تدبیر موضوعی، در دستور کار است.

نگرش مجموعی به سیره رسول الله ﷺ و مؤمنان، مانع نگاه محدود، تک‌بعدی و حتی غلط به سیره است و بر همین اساس، امری ضروری و لازم است.

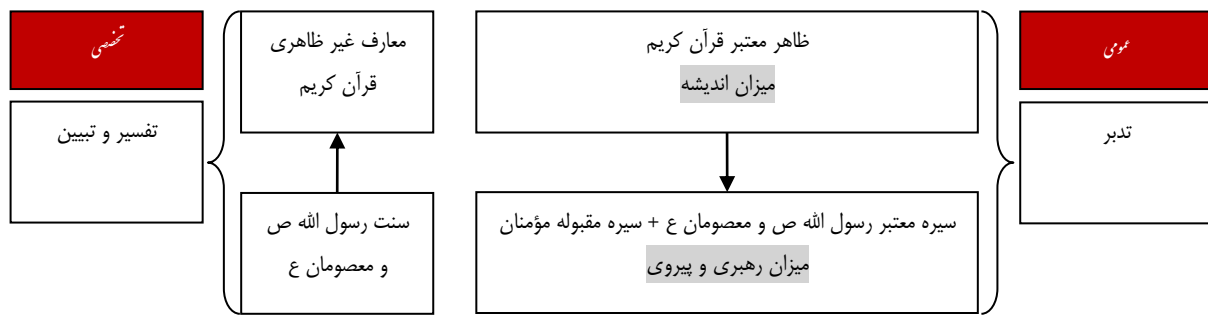
نکته ۱: تدبیر در سیره انبیاء علیهم‌السلام عظام که در قرآن مطرح شده، خود یکی از راه‌های تدبیر در سیره رسول الله ﷺ است، زیرا بر اساس آیات قرآن، سیره آن حضرت، از سیره آن بزرگواران جدا نیست^{۱۱} و ذکر سیره انبیاء علیهم‌السلام در قرآن کریم، برای روشن کردن روش عمل به قرآن است.

نکته ۲: سیره اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام شرح سیره رسول الله ﷺ است و پس از تدبیر در سیره آن حضرت ﷺ، امکان تدبیر در سیره اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام بیش از پیش فراهم خواهد بود.

۹. اینکه گفته می‌شود «اولیاء امور»، منافاتی با «ولی امر واحد» ندارد، چون در نظام ولایی، اولیاء امور در طول ولایت امر ولی واحد هستند.

۱۰. گفتنی است که مصداق بارز و اتم و اکمل سیره مقبوله مؤمنان در قرآن کریم، حضرت امیر مؤمنان علی علیهم‌السلام است.

۱۱. سوره انعام، آیه ۸۳ تا ۹۰: **وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ (۸۳) وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ (۸۴) وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ (۸۵) وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ (۸۶) وَمِن آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (۸۷) ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ مِن عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (۸۸) أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِن يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ (۸۹) أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمُ اقْتَدِرْ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِن هُوَ إِلَّا ذِكْرِي لِلْعَالَمِينَ (۹۰)**

بند ۵. مأموریت و رسالت

• تعلیم مهارت تدبیر در قرآن و سیره به جامعه بشری

شیطان با همه ابادی منحوسش و با همه توانش، در مقابل هدایت مردم ایستاده و فلسفه قیام برای تعلیم «تدبیر»، فراگیر شدن هدایت راهبردی قرآن و سیره در سطح جامعه بشری به ویژه جامعه اسلامی است.

بند ۶. چشم‌انداز

۱. فراگیر شدن انس متدبرانه با قرآن و سیره در جامعه اسلامی

۲. مطرح شدن تدبیر در قرآن و سیره در جوامع غیر اسلامی

بند ۷. مراحل تحقق چشم‌انداز^{۱۲}

۱. تقویت فرهنگ تدبیر در قرآن و سیره؛ به ترتیب اولویت در حوزه‌های علمیه، آموزش عالی و آموزش عمومی

۲. صدور فرهنگ تدبیر در قرآن و سیره به جوامع غیر اسلامی

بند ۸. شاخص‌های تحقق چشم‌انداز^{۱۳}

۱. معنی‌یابی استماع، قرائت و حفظ قرآن و تقویت انگیزه عمومی در این باره

۲. افزایش ایمان به توحید، معاد، رسالت، قرآن و امامت

۳. وحدت امت با ولایت‌پذیری از الله و رسول ﷺ و ائمه علیهم‌السلام و فقیه جامع الشرائط

۱۲. دلیل تقدم حوزه‌های علمیه آن است که روحانیت، بیشترین ظرفیت را برای پرچم‌داری فرهنگ تدبیر دارد. سپس فرهیختگان جامعه که در سطح آموزش عالی هستند، نقش به‌سزایی در بقاء فرهنگ تدبیر دارند. پس از آن، باید توجه داشت که آحاد جامعه اسلامی، بیش از سایر جوامع بشری نیازمند فرهنگ تدبیر هستند. در نهایت، صدور فرهنگ تدبیر به سایر جوامع بشری، افزون بر ارزش ذاتی، مایه جلوگیری از رکود و عقب‌گرد در فرهنگ داخلی تدبیر است.

۱۳. شاخصه‌های تحقق چشم‌انداز، در واقع برکات استفاده از لایه نخست قرآن کریم یعنی همان ظاهر منسجم هدایتی کلام الله است و راه دست‌یابی به این لایه و بهره‌مندی از این برکات، تدبیر در قرآن کریم است. سنجش کمی و کیفی این موارد می‌تواند نشان‌دهنده تحقق چشم‌انداز فرهنگ مبارک تدبیر باشد.

۴. شکوفایی عقل و دستیابی به موازین قرآنی بینشی، گرایشی و کنشی
۵. تقویت بصیرت و حیات طیبه قرآنی
۶. تحفظ به تقوا و سیره جهادی و مبارزه با شیطان، طاغوت، ظلم، کفر، فساد، جهل و باطل
۷. مقاومت در برابر انواع فتنه‌ها، شبهات و مکاتب انحرافی